

Soạn bài: Liên kết các đoạn văn trong văn bản

LIÊN KẾT CÁC ĐOẠN VĂN TRONG VĂN BẢN

I. KIẾN THỨC CƠ BẢN

1. Tại sao phải chú ý đến việc liên kết các đoạn văn trong văn bản?

a) Đọc, so sánh hai cách viết sau và cho biết cách viết nào hợp lí hơn, vì sao?

(1) Trước sân trường làng Mĩ Lí dày đặc cả người. Người nào áo quần cũng sạch sẽ, gương mặt cũng vui tươi và sáng sủa.

Lúc đi ngang qua làng Hoà An bấy chim quyên với thằng Minh, tôi có ghé lại trường một lần. Lần ấy trường đối với tôi là một nơi xa lạ. Tôi đi chung quanh các lớp để nhìn qua cửa kính mấy bản đồ treo trên tường. Tôi không có cảm tưởng nào khác là nhà trường cao ráo và sạch sẽ hơn các nhà trong làng.

(2) Trước sân trường làng Mĩ Lí dày đặc cả người. Người nào áo quần cũng sạch sẽ, gương mặt cũng vui tươi và sáng sủa.

Trước đó mấy hôm, lúc đi ngang qua làng Hoà An bấy chim quyên với thằng Minh, tôi có ghé lại trường một lần. Lần ấy trường đối với tôi là một nơi xa lạ. Tôi đi chung quanh các lớp để nhìn qua cửa kính mấy bản đồ treo trên tường. Tôi không có cảm tưởng nào khác là nhà trường cao ráo và sạch sẽ hơn các nhà trong làng.

(Thanh Tịnh, Tôi đi học)

Gợi ý: Các câu trong đoạn phải nối kết với nhau để triển khai chủ đề của đoạn văn; đến lượt các đoạn cũng phải nối kết với nhau để đảm bảo mạch lạc cho văn bản. Ở đây, ta không xem xét đoạn văn trong thể độc lập, tách rời mà đặt chúng trong mối quan hệ với đoạn trước và sau nó để xem xét sự duy trì, kết nối mạch triển khai nội dung. Hai đoạn văn trong ví dụ (1) không hợp lí vì mối quan hệ giữa chúng lỏng lẻo.

b) Nhận xét về tác dụng của cụm từ “Trước đó mấy hôm” trong ví dụ (2).

Gợi ý: Cụm từ “Trước đó mấy hôm” không đơn thuần chỉ là cụm từ chỉ thời gian xảy ra hành động. Trong mối liên hệ giữa hai đoạn văn, cụm từ này có chức năng liên kết đoạn, là gợi dẫn quan trọng để người đọc có thể hiểu được diễn biến của các sự việc ở những đoạn văn khác nhau. Phải có những phương tiện liên kết này thì liên kết ý nghĩa giữa các đoạn mới chặt chẽ, liền mạch.

c) Qua tác dụng liên kết đoạn của cụm từ “Trước đó mấy hôm”, hãy tự rút ra nhận xét về tác dụng của việc liên kết đoạn trong văn bản.

Gợi ý: Khi kết thúc đoạn văn này chuyển sang đoạn văn khác, người viết phải chú ý sử dụng các phương tiện liên kết để thể hiện liên hệ ý nghĩa giữa chúng.

2. Các cách liên kết đoạn văn trong văn bản

a) Sử dụng từ ngữ để liên kết các đoạn văn

a₁) Nội dung của hai đoạn văn sau có mối quan hệ với nhau như thế nào?

Bắt đầu là tìm hiểu. Tìm hiểu phải đặt bài văn vào hoàn cảnh lịch sử của nó. Thế là cần đến khoa học lịch sử, lịch sử dân tộc, có khi cả lịch sử thế giới.

Sau khâu tìm hiểu là khâu cảm thụ. Hiểu đúng bài văn đã tốt. Hiểu đúng cũng bắt đầu thấy nó hay, nhưng chưa đủ.

(Theo Lê Trí Viễn)

Gợi ý:

+ Xác định được ý của mỗi đoạn;

+ Lưu ý mối quan hệ diễn biến theo các bước trước - sau giữa tìm hiểu và cảm thụ.

- Để thể hiện mối quan hệ trước - sau giữa hai bước của quá trình tiếp nhận tác phẩm văn chương, tác giả đã làm như thế nào?

Gợi ý: Tác giả đã sử dụng các từ ngữ liên kết: Bắt đầu là khâu tìm hiểu. - Sau khâu tìm hiểu là...

- Hãy kể thêm những từ ngữ có quan hệ liệt kê tương tự như những từ ngữ trong hai đoạn văn trên.

Gợi ý: trước hết, đầu tiên, trước tiên, thoát đầu,... - tiếp đến, tiếp theo, sau nữa,...; một là - hai là - ...

a₂) Hai đoạn văn sau có quan hệ ý nghĩa với nhau như thế nào?

Trước đó mấy hôm, lúc đi ngang qua làng Hoà An bấy chim quyên với thằng Minh, tôi có ghé lại trường một lần. Lần ấy trường đối với tôi là một nơi xa lạ. Tôi đi chung quanh các lớp để nhìn qua cửa kính mấy bản đồ treo trên tường. Tôi không có cảm tưởng nào khác là nhà trường cao ráo và sạch sẽ hơn các nhà trong làng.

Nhưng lần này lại khác. Trước mắt tôi trường Mĩ Lí trông vừa xinh xắn vừa oai nghiêm như cái đình làng Hoà Ấp. Sân nó rộng, mình nó cao hơn trong những buổi trưa hè đầy vắng lặng. Lòng tôi đâm ra lo sợ vẩn vơ.

(Thanh Tịnh, Tôi đi học)

Gợi ý: Nội dung của hai đoạn văn có quan hệ đối lập, tương phản nhau (cảm nhận khác nhau về ngôi trường ở những thời điểm khác nhau).

- Mỗi quan hệ đối lập, tương phản giữa hai đoạn văn được thể hiện bằng những từ ngữ nào?

Gợi ý: Lần ấy... - Nhưng lần này...

- Tìm thêm các từ ngữ biểu thị mối quan hệ tương phản.

Gợi ý: song, trái lại, ngược lại, thế mà,...

a₃) Phân tích đặc điểm từ loại của các từ ngữ liên kết hai đoạn văn sau:

Trước sân trường làng Mĩ Lí dày đặc cả người. Người nào áo quần cũng sạch sẽ, gương mặt cũng vui tươi và sáng sủa.

Trước đó mấy hôm, lúc đi ngang qua làng Hoà An bấy chim quyên với thằng Minh, tôi có ghé lại trường một lần. Lần ấy trường đối với tôi là một nơi xa lạ. Tôi đi chung quanh các lớp để nhìn qua cửa kính mấy bản đồ treo trên tường. Tôi không có cảm tưởng nào khác là nhà trường cao ráo và sạch sẽ hơn các nhà trong làng.

Gợi ý: “đó” trong cụm từ liên kết đoạn “Trước đó mấy hôm” thuộc từ loại chỉ từ. “đó” chỉ thời điểm buổi tựu trường đầu tiên (nói đến ở đoạn văn trước), “trước đó” tức là trước thời buổi tựu trường. Như vậy, chỉ từ cũng có khả năng tham gia vào liên kết đoạn văn.

- Hãy kể thêm các chỉ từ, đại từ tương tự:

Gợi ý: này, đây, ấy,...

a₄) Hai đoạn văn sau có quan hệ ý nghĩa với nhau như thế nào?

Bây giờ, khi Bác viết gì cũng đưa cho một số đồng chí xem lại, chỗ nào khó hiểu thì các đồng chí bảo cho mình sửa chữa.

Nói tóm lại, viết cũng như mọi việc khác, phải có chí, chớ giấu dốt, nhờ tự phê bình và phê bình mà tiến bộ.

(Hồ Chí Minh, Cách viết)

Gợi ý: Mỗi quan hệ ý nghĩa giữa hai đoạn văn là mối quan hệ giữa nội dung cụ thể và nội dung tổng kết, khái quát.

- Mối quan hệ ý nghĩa giữa cái cụ thể và cái tổng kết, khái quát ở trên được thể hiện bằng những từ ngữ nào?

Gợi ý: Cụm từ “Nói tóm lại”.

- Kể thêm những từ ngữ có ý nghĩa tổng kết, khái quát.

Gợi ý: như vậy, nhìn chung, tổng kết lại,...

b) Câu liên kết đoạn văn

- Trong đoạn trích sau đây, câu nào có nhiệm vụ liên kết các đoạn văn với nhau?

U lại nói tiếp:

- Chăn cho giỏi, rồi hôm nào phiên chợ u mua giấy về bổ đóng sách cho mà đi học bên anh Thận.

Ái dà, lại còn chuyện đi học nữa cơ đấy! Học thích hơn hay đi chăn nghé thích hơn nhỉ? Thôi, cái gì làm một cái thôi. Thế thằng Các nó vừa chăn trâu vừa đi học đấy thì sao.

(Bùi Hiển, Ngày công đầu tiên của cu Tí)

Gợi ý: Câu “Ái dà, lại còn chuyện đi học nữa cơ đấy!” có tác dụng chuyển tiếp giữa hai đoạn văn, khép lại nội dung trước, gợi mở nội dung mới.

c) Qua các trường hợp đã phân tích ở trên, hãy tổng kết lại về cách liên kết đoạn văn.

Gợi ý: Để tạo mối liên kết giữa hai đoạn văn, người ta thường dùng hai phương tiện: từ ngữ liên kết (quan hệ từ, đại từ, chỉ từ, các cụm từ thể hiện ý liệt kê, so sánh, đối lập, tổng kết, khái quát,...) và câu liên kết.

II. RÈN LUYỆN KĨ NĂNG

1. Đọc các đoạn văn sau và trả lời câu hỏi:

a) Giảng văn rõ ràng là khó.

Nói như vậy để nêu ra một sự thật. Không phải nhằm hù dọa, càng không phải để làm ngã lòng.

(Lê Trí Viễn)

b) Buổi sáng hôm nay, mùa đông đột nhiên đến không báo cho biết trước. Vừa mới ngày hôm qua trời hãy còn nắng ấm và hanh, cái nắng về cuối tháng mười làm nứt nẻ đồng ruộng, và làm giòn khô những chiếc lá rơi; Sơn và chị chơi cò gà ở ngoài đồng còn thấy nóng bức, chảy mồ hôi.

Thế mà qua một đêm mưa rào, trời bỗng đổi ra gió bắc rồi cái lạnh ở đâu đến làm cho người ta tưởng đang ở giữa mùa đông rét mướt.

(Thạch Lam, Gió lạnh đầu mùa)

c) Muốn đánh giá đầy đủ vị trí văn học sử của Nguyễn Công Hoan, cần nhớ lại nền văn xuôi nước ta trong buổi đầu xây dựng khoảng trước sau năm 1930. Lúc bấy giờ trên sách báo còn đầy rẫy thứ văn biền ngẫu, ước lệ sáo rỗng, dài dòng luộm thuộm. Chính lúc ấy Nguyễn Công Hoan xuất hiện, đã tìm được cho mình hướng đi đúng đắn: hướng đi của chủ nghĩa hiện thực, của tiếng nói giàu có và đầy sức sống của nhân dân.

Cũng cần đánh giá cao vai trò của Nguyễn Công Hoan trong việc xây dựng và phát triển thể loại truyện ngắn hiện đại ở nước ta. Mấy năm sau này sẽ xuất hiện hàng loạt cây bút truyện ngắn xuất sắc. Nhưng lịch sử văn học vẫn mãi mãi ghi đậm nét tên tuổi của những người có công phá lối, mở đường, tiêu biểu là Nguyễn Công Hoan.

Tuy nhiên, nếu như thể loại truyện ngắn nói chung đã được nhiều nhà văn nối tiếp nhau phát triển và hoàn thiện mãi, thì riêng lối truyện ngắn trào phúng của Nguyễn Công Hoan, chưa có cây bút kế thừa.

(Theo Nguyễn Đăng Mạnh, Truyện ngắn trào phúng của Nguyễn Công Hoan)

- Xác định quan hệ ý nghĩa giữa các đoạn văn.

- Tìm các từ ngữ thể hiện quan hệ ý nghĩa ấy.

Gợi ý: Mọi quan hệ ý nghĩa giữa các đoạn văn sẽ quy định việc sử dụng từ ngữ liên kết. Các từ ngữ liên kết thường đứng ở đầu đoạn sau.

Mọi quan hệ ý nghĩa trong từng trường hợp liên kết: (a) - quan hệ suy luận giải thích (đại từ thay thế như vậy); (b) - quan hệ tương phản (thế mà); (c) - liệt kê, tăng tiến (cũng), đối lập, tương phản (tuy nhiên).

2. Lựa chọn các từ ngữ cho trước để điền vào chỗ trống (...) trong các đoạn văn dưới đây cho thích hợp và giải thích vì sao lại lựa chọn như vậy.

a) Hai bên đánh nhau ròng rã mấy tháng trời, cuối cùng Sơn Tinh vẫn vững vàng mà sức Thủy Tinh đã kiệt. Thần nước đành rút quân.

(...) oán nặng, thù sâu, hằng năm Thủy Tinh làm mưa gió, bão lụt dâng nước đánh Sơn Tinh.

(Theo Sơn Tinh, Thủy Tinh)

(từ đó/từ nãy/từ đấy)

b) Trong thời kì quá độ, bên những thành tích tốt đẹp là chính, vẫn còn sót lại những cái xấu xa của xã hội cũ như: tham ô, lãng phí, lười biếng, quan liêu, đánh con, đập vợ,... Đối với những thói xấu đó, văn nghệ cũng cần phải phê bình rất nghiêm khắc, nhằm làm

cho xã hội ta ngày càng lành mạnh tốt đẹp hơn.

(...) : phải có khen, cũng phải có chê. Nhưng khen hay là chê đều phải đúng mức. Khen quá lời thì người được khen cũng hổ người. Mà chê quá đáng thì người bị chê cũng khó tiếp thụ.

(Theo Hồ Chí Minh, Bài nói chuyện tại đại hội văn nghệ toàn quốc lần thứ III)

(nói tóm lại/như vậy/nhìn chung)

c) Tháp Ép-phen không những được coi là biểu tượng của Pa-ri, mà còn là biểu tượng của nước Pháp. Nó được dùng để trang trí những trang đầu của sách hướng dẫn du lịch trên nước Pháp, được làm biểu tượng trong phim ảnh, được in trong các văn kiện chính thức, những tem thư và bưu ảnh,...

(...) điều đáng kể là việc xây dựng tháp đã là một bài học có giá trị về óc sáng tạo và tổ chức trong công tác xây dựng.

(Theo Bàn tay và khối óc)

(nhưng / song / tuy nhiên)

d) Gần cuối bữa ăn, Nguyên bảo tôi:

Chị ơi, em... em - Nó bỏ lửng không nói tiếp. Tôi bỏ bát bún đang ăn dờ nhìn nó khó hiểu. Thảo nào trong lúc nói chuyện, tôi có cảm giác như nó định nói chuyện gì đó nhưng còn ngần ngại.

- Chị tính xem em nên đi học hay đi bộ đội? - Nó nhìn tôi không chớp mắt.

(...) Lâu nay tôi vẫn là người chị khuyên bảo lời hay lẽ phải. Bây giờ phải nói với nó ra sao? Đi bộ đội hay đi học?

(Theo Thuỳ Linh, Mặt trời bé con của tôi)

(Đi bộ đội hay đi học? / Thật khó trả lời.)

Gợi ý: Cơ sở để lựa chọn là mối quan hệ ý nghĩa giữa các đoạn văn. Đối với những từ ngữ có ý nghĩa tương đương nhau thì phải xem xét đến sắc thái ý nghĩa khác nhau giữa chúng để lựa chọn cho phù hợp với sắc thái ý nghĩa của văn bản. Ví dụ đối với đoạn trích (a), từ đó và từ đây tương đối trùng nhau về nghĩa gốc, chỉ khác nhau về sắc thái; nhưng từ đó phù hợp với sắc thái lời kể truyện cổ hơn từ đây.

3. Cho chủ đề: “Cái đoạn chị Dậu đánh nhau với tên cai lệ là một đoạn tuyệt khéo” (Vũ Ngọc Phan). Hãy viết một số đoạn văn ngắn với chủ đề này và cho biết em đã sử dụng phương tiện liên kết đoạn như thế nào?

Gợi ý: Tham khảo:

“Chỉ xuất hiện trong thoáng chốc, nhưng nhân vật cai lệ đã được Ngô Tất Tố khắc hoạ một cách rõ nét, sống động hết như một con thú ác thực sự, đang sống. Làm sao những người dân lành có thể sống yên ổn được dưới roi song, tay thước, dây thừng của hạng người đều cái này!”

Thế mà chị Dậu đã phải sống, cả nhà chị Dậu đã phải sống và nói rộng ra, cả cái làng Đông Xá này đã phải sống, tất cả những người nông dân ở biết bao cái làng khác cũng đã phải sống. Chỉ có điều sống dở chết dở, sống đau sống đớn mà thôi. (...)

(...) “Cháu van ông,..., ông tha cho!” Đến mức như thế mà tên cai lệ không những không mủi lòng lại còn đâm vào ngực chị Dậu mấy đâm. Đến đây, mới thấy bắt đầu những dấu hiệu phản kháng: Chị xưng tôi, gọi cai lệ là ông. “Không thể chịu được” nữa, chị Dậu đã đứng lên, với vị thế của kẻ ngang hàng, trực diện với kẻ thù.

Quá trình diễn biến ấy được đẩy lên đỉnh điểm, kịch tính đã hết mức căng thẳng khi tên cai lệ tát “đánh bốp” vào mặt chị Dậu. Thế là thực sự bắt đầu một giai đoạn mới của sự phản kháng...”

(Theo Nguyễn Trọng Hoàn (cb), Rèn kĩ năng cảm thụ thơ văn cho học sinh lớp 8, NXB ĐHQG TPHCM, 2004)